

Josafat

Narració

Prudenci Bertrana

Edició i introducció a cura de Xavier Pla

Girona 2014

*edicions de la
ela geminada*

Primera edició: febrer del 2014

Biblioteca Prudenci Bertrana

Direcció: Xavier Pla

Coordinació: Oriol Ponsatí-Murlà

© de l'obra: hereves de Prudenci Bertrana, 2014

© de la introducció i d'aquesta edició: Xavier Pla Barbero, 2014

Correcció: Guillem Molla

La propietat d'aquesta edició és d'Edicions de la Ela Geminada

Accent Llibres SL. Plaça de l'Assumpció, 6 (17005 – Girona)

www.elageminada.cat / info@elageminada.cat

Disseny de la col·lecció: Gaïla Miserachs (Estudi Fang)

Imatge de la coberta: Prudenci Bertrana. *Nit de lluna a Girona*, 1917

Oli/tela 71x56 cm. Fons d'Art Diputació de Girona

Museu d'Art de Girona. Núm. reg.: 250.242. Foto: Rafel Bosch

La imatge de la coberta ha estat cedida pel Museu d'Art de Girona:

La Biblioteca Prudenci Bertrana compta amb el suport de:

Diputació de Girona

Ajuntament de Girona

Aquesta edició s'emmarca en els resultats del projecte d'investigació de la Universitat de Girona (FFI2012-35868), finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación.

Dipòsit legal: GI-50-2014

ISBN: 978-84-940467-6-6

Imprès a Catalunya, a la Impremta Pagès d'Anglès (la Selva)

Reservats tots els drets, etc.

I

Al campanar de Santa Maria, s'hi entra per la capella baptismal. Allí, la mística penombra del temple gòtic esdevé tenebrosa. En el frontis, del quadro on sant Joan Baptista tira aigua amb una petxina sobre la noble testa de Jesús, no es distingeix més que la taca informe de les carns blanques.

La gran pila, amb sa tapa clavetejada, sos baixos relleus primorosos i el seu contorn elegant, desapareix en l'ombra espessa impregnada de l'especial efluvi que només es desprèn de l'aigua beneïta.

En l'angle de la capella, hi ha una porta oberta a colps de coltell quan, edificat el campanar alguns segles après que l'església, hi hagué necessitat de comunicació interior.

Fa angoixa endinsar-se per aquell forat rectangular fet a l'esbiaixada, sense cap relleu arquitectònic que l'indiqui ni volta que esvaeixi la idea d'enderrocament que suggereixen les juntures dels carreus. Talment, sembla que el mur peni i, al traspassar-lo, fredor de pedra esgarrafa el visitant, que s'encongeix aclaparat per la pesantor que endevina a sobre seu,

en l'enorme massa que sembla cruixir i esmicolar-se a l'empenta immensa de l'atrevida nau.

Al fons d'aital passadís, és en va que els ulls s'esforcin, no hi val el tenir-los acostumats a la fosca; res s'obira, sols una ratlla lívida de claror filtrada indica el junt d'una porta: una porta feixuga i tosca que ofereix una gran resistència a l'empènyer comòs de les mans inhàbils que intenten obrir-la. Un cop oberta, s'entra en un espai estret i llarg de forma trapezoïdal, estrany i misteriós. Una llum de celístia trista i somorta davalla per un finestral cegat fins a dalt on uns vidres polsosos tapen una esquifida finestra.

Sobre l'altíssima obertura, arrenca la mitja volta negra i fumada. Gruixuts llibants de cànem l'atravessen, i llur vertical parallelisme sembla enlairar més i més el sostre d'una manera inquietadora. Grossos claus de ganxo clavats en els junts dels carreus sostenen les cordes enrotllades perquè no entrebanquin. En un racó, la caixa de l'escala, on l'hèlix de massissos graons de pedra munta fins al cim del campanar, forada també la volta. Apar una torre dins una altra torre, cilindre de tenebres que, amb ses finestres espitlleraes i repartides en la llisa paret i amb sa porta de golfos poderosos barrada sempre amb forrellat, sembla guardar un secret espantable.

Cap vibració ni cap murmur de vida traspasa les aclaparadores muralles; regna allí un gran silenci com el que deu regnar en els espais siderals: silenci que esporugueix i admira.

Els mobles d'aquella estada també participen

d'una tràgica quietud; com vells paralítics resignats, romanen en son lloc amb una actitud enguerrida, de cosa inútil. Són humils i escassos. Un senzill trespeus de ferro aguanta fins a certa altura un braserà d'aram. En la cendra, mig colgat, hi ha el gresol de l'encenser i dos o tres ganxos per treure'l i posà'l carregat de brases. A prop, un escambell, que és el setial del campaner, i, après, més enllà, arramblat a la paret, s'hi veu un armari de fusta pintat de terra-sembla amb un pany desballestat i la cornisa rosegada pels corcs. Sobre d'ella, una llumenera i uns quants objectes informes i polsosos fan companyia a un gros sitrell de llauna de bec corbat i nansa abonyegada.

Un banc d'església d'ample respatller i caixa espaiosa toca per un extrem uns graons que serveixen per llençar-se i prendre embranzida per fer vogar les campanes. Enfront, un soc quadrejat de roure serveix per lo mateix. En el mur, dins uns cordills posats en creu que atravessen una tauleta de caires festonejats, s'hi veu la gallofa: mena de calendari que indica les cerimònies religioses de cada dia. En el mateix clau que aguanta la gallofa, uns rosaris plens de verdet hi pengen i, no gaire lluny, un altre clau sosté un plumero estarrufat i amb poques plomes.

Tant en la porta de l'escala com en la que dona a l'església, hi rumbegen creus de palma, potes d'esparver, uns goigs i un indicador de les quaranta hores.

Tal és el decorat d'aquella estranya cella, plena de mortal tristesa, on cap infant hi gosaria saltironar, ni hi sabia riure.

Per allí, hi trafiqueja un home jovenàs, alt, encorbat, de crani punxegut, nas d'àliga, boca contreta, pèl aspre i ulls blavosos esquitxats de volves més fosques que els hi donen apariències i fredors de marbre jaspiat. Sol estar arraulit prop del braser o bé mig ajagut en el seu banc, que bruny amb el fregadís de son cos, rosegat de mandra, extremit de misteri, malalt de silenci i de penombra. Son trajo de vellut és tan semblant de color amb la muralla, que no és pas fàcil de distingir-lo a primera vista: el visitant que entra allí l'endevina per un gruny feréstec i agressiu que llença des de son escambell on, amb la faç entre les mans, sembla rumiar constantment. Tot ell, àdhuc sa cara, està cobert d'aqueixa melangiosa i humil pàtina que unifica la tonalitat de les coses en els ombrívols sojorns on flaira l'encens i els llavis xiuxegen. Els objectes que té a l'entorn estan tots coberts d'una capa de tartrà, secreció de ses manasses, que s'estén fins als caires dels retaules i en els daurats de les estoles. I ell estima tot lo que toca amb un amor gelós que el fa insociable. No ha volgut mai ajudant. Branda sol la *Maria*, que sempre havien sigut dos per brandar-la, i ell sol dorm en una cambra situada a l'altra part de l'església tan isolada, tan tètrica, tan veïna a galeries, escales i buidors atapeïdes d'enigmàtiques tenebres que s'hi desvetllaven els més coratjosos.

Aquest home es deia Josafat. Era un pagès vingut del cor de les Guillerries. De grandassàs, sentí vocació de consagrar-se a Déu, i, decidit, sense consultar-ho a ningú, un dematí fugí de sa casa i es pre-

sentà al seminari sens recordar-se que no sabia de lletra. Tanta ingenuïtat el féu cèlebre: mestres i deïxebles explicaven sa història i amb ell se divertien. Però en Josafat era tossut i tenia mal gènit; volgué aprendre de lletra i posà mala cara als que se'n reien.

Mentrestant, com que del poble no havia dut més que un farcell de roba, el flobiol de pastor i una vareta de freixre, visqué de miracle, fent variades i petites feines: enganxant en les esglésies anuncis religiosos; passant rebuts de societats catòliques, targes de convit, de funerals i enterros, de sermons i novenes; servint conciençudament els capellans, els quals l'ajudaven tant com podien, admirats d'aquella fervorosa constància.

En Josafat un dia tingué prou clarividència per comprendre que ell, de sacerdot, no en seria mai i, ja que no podia dir missa, aprengué a ajudar-la. Fou tan humil, tan servicial i tan gelós del respecte de Déu i de l'Església, que s'atragué la benevolència de tots els que el tractaven. Els clergues vells el tenien en gran estima i els joves li daven conversa, i bromejant li trucaven carinyosament l'esquena.

En Josafat no sabia com correspondre a aitals mostres de carinyo.

En Josafat era un brau, cap vici havia debilitat sa naturalesa, tenia deu pams d'alçària, unes mans grosses i unes espatlles atapeïdes d'energia salvatge. Posà això, que era lo únic que tenia, al servei dels seus protectors, que sapigueren agrair-ho i celebrar-ho. Oh, en el present segle, tan abundós en mofes anticlericals, en Josafat era una alaixa! Els

seus fets eren contats amb riallades de satisfacció. Se ponderava sa força i ses victòries. Emperò un dia en féu massa. Acompanyava Nostramo amb la testa acotada com solia; brandava amb una mà la campaneta i amb l'altra sostenia la llanterna; la gent es prosternava al passar i aquell acatament l'enorgullia com si pròpiament hagués sigut dirigit a sa persona.

Sols un vianant amb brusa blava féu son camí sens ni tan sols llevar-se la boina que portava. En Josafat se'l mirà. En Josafat tenia un mirar tràgic i, a l'enfadar-se, un tic nirviós li esqueixava la boca. Repetint la mueca espaventable, es dirigí a l'home irreverent, signant-li la boina amb gest imperiós. L'home irreverent no s'immutà i, amb veu tranquil·la i parla forastera, digué que ell no es descobria més que per son quefe i per la imatge sacrosanta de la República, i refusà senzillament en Josafat, que allargava el braç per arrabassar-li la boina. Fou horrible. L'home, empès contra una porta, es defensà un breu instant, emperò, de sobte, s'oi el drinc ofegat de la campaneta i un doll de sang brollà de la testa esbardellada del foraster. En Josafat, mossegant l'aire, caigué a l'ensem que el vençut, i sobre d'ell, ruiecant de fol·lia, seguí pataquejant-li la nafra amb precisió d'hàbil llenyater. Ah, púrria descreguda, gitada de l'infern!

Aital fet intranquil·litzà els seus protectors: bo era que fes sortir del temple els galantejadors de devotes; bo era que en les manifestacions religioses allunyés els mofetes atrevits solsament amb son tètric esguard; bo era que obligués a descobrir-se els

descarats, però, l'ensanyament, la feresa, la mala entranya que havia demostrat, si bé era disculpable en un home com ell, per la força de la fe que revelava, podia ocasionar un conflicte: raons amb la justícia, escàndols que sempre són aprofitables pels periòdics avançats.

Cregueren prudent arrecerar-lo i sol·licitaren per a ell el nomenament de campaner. L'ocasió no podia ser més bona. Dels dos que n'eren de l'església de Santa Maria, l'un s'havia tornat maniàtic: inventava tocs nous amb els quins volia expressar el gènit del sant que es celebrava, el color de la casulla que tenia que posar-se el sacerdot i altres coses mai imaginades. Son company tingué que fer valdre sa antiguetat i el reformador renuncià el seu càrrec tocat de son amor propi i convençut de que l'enveja persegueix sempre els artistes genials. En Josafat ocupà el lloc del dimitent. Trobà en el campanar un vellet suau i bonadós que l'ensinistrà en el maneig de les campanes, li ensenyà a fer hòsties i el posà al corrent de totes les obligacions de son càrrec. Els anys inutilitzaren ben aviat el pobre vell, i en Josafat s'acostumà a fer la feina sol. Aprés, el jaio morí i el nou campaner, aspre i sorrut, s'estimà més viure isolat, i treballar doble, que no pas compartir amb un altre el domini d'aquells llocs que tant harmonitzaven amb son esperit ombrívol. Com que en Josafat valia per dos i això representava una economia, ningú hi posà reparo.

Des de llavors, en Josafat visqué allí com una fera engabiada; sortia del campanar lo menys que podia.

Els amics clergues l'anaven a veure. Li retreien ses haçanyes i, rient i bromejant, l'encoratjaven.

Arribà a creure's que era un home necessari, perillós, destinat a fer grans coses, i que el reservaven per a una ocasió oportuna. I esperava sense impaciència, segur que en l'avenir podria pagar les consideracions que li tenien i servir, amb tota sa bona voluntat i amb lo que més podia, son Déu i aquells admirables protectors, que l'havien posat de campaner, i que seguien afalagant-lo com un nin rebec i temible.

En Josafat no solament tocava les campanes sinó que arreglava l'església; i, poc a poc, a còpia de pegar colps d'espolsadors a les imatges, anà perdent-les-hi el respecte. Conservà, emperò, una gran por als turments infernals i una gran veneració a les barbes severes i majestuoses del Pare etern.

Sobretot, l'inquietava l'esbrinadora fixesa d'aquell ull divinal, que dins un triangle resplendent havia vist de petit en alguna estampeta.

Dues passions tan sols li daven molèsties: la ira i la luxúria. De la ira, havia trobat manera de servir-se'n a major honra i glòria del Senyor; però per la luxúria no hi trobava arreglo. Per no atormentar la consciència ni contrariar els instints, emprenia llargues i fondes meditacions sobre el sisè manament: en el món, hi havia una mena de dones amb les quals es podia pecar sense atreure la ira del cel, eren dones perdudes que carregaven elles soles amb el pecat i el càstig, objectes de lícit esbarjo de la continència, amb els que, si no es glorificava el Senyor,

tampoc se l'ofenia gran cosa. El plaer podia comprar-se no gaire lluny, allà sota, arran del campanar, en unes cases pobres de teulades rònegues. I a l'istiu, sobretot, quan en les migdiades la virilitat del campaner clamava pels seus furs i privilegis, anava a ajaçar-se en la finestra de sa cambra, mena de tatxa que foradava el mur, des d'on sotjava hores i hores. Abocat sobre l'abim, a voltes lograva veure en el fons, a gran distància, una figureta minúscula, lleugera de roba, que apareixia un moment en algun terradet o traspassava una golfà. En ocasions, dins el marc d'una finestra, darrere unes cortines virolades, obirava uns braços nusos, una cabellera deixada anar o un confós remolí de roba blanca que l'incitava, omplenant-lo de curiositat voluptuosa. En certes nits, també hi anava, al seu observatori; i les cambres sospitoses s'enllumenaven i ombres incertes es movien darrere les cortines caigudes, i d'aquell mercat de lascívia muntaven fins a ell càntics i gatzara, notes rogalloses de pianos de maneta, barrejades amb xiscles de bacant. I aleshores li pesava sa virtut. Aprés, en somnis, se li apareixia una visió de sa juvenesa: una pastora ajaçada a l'herba que, jugant amb un gos d'atura, li mostrà sa carn blanca i cobdiciable. I la pastora se n'era vinguda del seu poble, la tenia amagada en les laberíntiques tenebres de sos dominis; la cercava amb tremolor impacient per galeries i soterranis, pels racons plens de runes i mals endreços, per les escales infinites i, quan la veia, quan ella, obrint-li els braços, se li oferia impúdica, una processó inacabable de cape-

llans vestits de pontifical i presidits pel senyor bisbe s'interposava entre ells. El senyor bisbe, pegant-li amb son bàcul, el foragitava del temple, i els altres cridant-li hipòcrita i traïdor, impur i mal home, li escopien, mentres a fora una gran gentada l'esperava per esquarterar-lo, cantant *La Marsellesa*. Oh!, no!, mai! L'escàndol, el despreci dels bons sacerdots, la severitat del rector, sa vida placèvola interrompuda, el pa incert, tot perdut pel bes impur d'una donota. Aixís pensava al despertar de ses temptacions. Amb tot, hi havia dies que rumiava sèriament la manera d'acabar amb aquella vida de castedat que tant el feia sofrir. Tenia dos camins. L'un era vèncer sa avarícia de pagès, sos temors d'adolescent i trucar a les portes del vici, saciant-se de voluptuositat; i l'altre era prendre muller, casar-se com la llei de Déu ho mana. I del lluny del lluny de son passat venien a ell enyorances del terror nadiu. Sorgia altra volta la pastora dels somnis, excitant-lo amb les contorsions de son cos vital, gambant pels prats amb les galtes enceses d'impuresa, cridant-lo amb l'esguard deshonest dintre les solituds de les muntanyes. En Josafat sentia recances, es penedia de no haver collit aquell capoll de dona, i, dins ses orelles, la rialla burleta de la mossa despreciada retrunyia amb infernal espinguet, avergonyint-lo encara. Si ara fos!

L'ànima rústega d'en Josafat es poetitzava amb el desig d'aimar. Tragué son flobiol i, assegut en son mirador amb les cames penjant-li sobre el precipici, recordà les tonades de sa terra. I sota les teulades vibrantes de sol, en l'ensopiment de la migdiada, les

dones impures plenes de mandra, lassades de llurs nits d'orgia, escoltaven el refilar groller d'un flobiol que imitava l'enjogassament frisós d'una camperola.

En Josafat tenia en sa naturalesa llevat de faune; com el déu Pan enamorat d'una nimfa esvaïda, tocava melangiosament la flauta.